

**BÜYÜK
SELÇUKLU DEVLETİ**

YAYIN NO: 770

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ
Prof. Dr. Erdoğan Merçil

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1-5. Basımlar: Nobel Akademik Yayıncılık , 2006-2014
Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Eylül 2016
2. Basım: Ağustos 2017

ISBN: 978 - 605 - 9241 - 70 - 0

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı: *Alemdar Ofset*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 29-30 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 544 23 09

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

Cilt: *Çevik Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Çagağoğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

**BÜYÜK
SELÇUKLU DEVLETİ**

PROF. DR. ERDOĞAN MERÇİL

Erdoğan Merçil

25.02.1938'de İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini aynı şehirde tamamladı. 1961'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nden mezun oldu. İki yıl yedek-subay olarak askerlik görevini tamamladıktan sonra mezun olduğu Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan tayin edildi. 1969'da doktorasını tamamladı; 1973'te doçent, 1980'de ise profesör oldu. Bu zaman süresinde İran, İngiltere ve Almanya'da mesleki çalışmalarda bulundu. Edebiyat Fakültesi'nde çeşitli kademelerde idarecilik yaptı. Türk Tarih Kurumu asil üyeliğine seçildi. 2005 yılında emekli oldu. Hâlen Türk Tarih Kurumu şeref üyesidir. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Başlıca Eserleri:

Fars Atabegleri Salgurlular; Kirman Selçukluları; Türkiye Selçukluları'nda Meslekler; Selçuklular'da Hükmüdarlık Alâmetleri; Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât ve Kültür (Prof. Dr. Ali Sevim ile); *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, (Bilge Kültür Sanat, 2011); *Selçuklular -Makaleler-*, (Bilge Kültür Sanat, 2011); *Selçuknâme*, (Bilge Kültür Sanat, 2011); *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, (Bilge Kültür Sanat, 2013); *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler (Siyaset, Teşkilât, Kültür)*, -Makaleler- (Bilge Kültür Sanat, 2014); *Selçuklular Zamanında Divân Teşkilâtı*, (Bilge Kültür Sanat, 2015), *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi* (Bilge Kültür Sanat, 2016). Ayrıca eşi ve meslektaşları ile ortaöğretim tarih ders kitapları yazdı.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
A. Kuruluş Devri.....	13
1. Selçuklu Ailesinin Menşei ve Tarih Sahnesine Çıktıkları.....	13
a. Selçukluların Sâmânîler ile Münasebetleri.....	15
b. Selçukluların Karahanlı ve Gazneliler ile Münasebetleri, Çağrı Bey'in Doğu Anadolu Seferi.....	17
c. Selçukluların Kısa Bir Süre Harezm'de Oturmaları.....	20
d. Horasan'a Göç ve Gazneliler ile Savaşlar.....	21
e. Selçukluların İstiklal Kazanması.....	21
f. Dandâkanan Savaşı ve Selçuklu Devleti'nin Resmen Kuruluşu.....	25
g. Çağrı Bey.....	27
h. Musa (İnanç) Yabgu.....	29
2. Sultan Tuğrul Bey Dönemi.....	31
a. İran Fetihleri.....	31
b. Sultan Tuğrul Bey Zamanında Türkmenlerin Anadolu Gazaları.....	32
c. İbrahim Yınal'ın Anadolu'ya Gönderilmesi.....	36
d. İbrahim Yınal'ın İsyanı.....	38
e. Tuğrul Bey Zamanındaki Diğer Fetihler.....	38
f. Tuğrul Bey'in Anadolu Seferi.....	39
g. Tuğrul Bey Zamanındaki Selçuklu Şehzade ve Emîrlerinin Anadolu Gazaları.....	40
h. Sultan Tuğrul Bey'in Bağdat'a Gelişi.....	42
i. Şehzade İsyanları.....	45
k. Abbasî Halifesinin Türk Komutanı Besâsîr'nin Eline Esir Düşmesi ve Kurtuluşu.....	46
1. Sultan Tuğrul Bey'in Halifenin Kızı ile Evlenmesi ve Ölümü.....	47

B. Yükselme Devri	51
1. Sultan Alp Arslan Dönemi.....	51
a. Alp Arslan'ın Kutalmış'ı Mağlup Ederek Sultan Oluşu.....	51
b. Birinci Kafkasya ve Doğu Anadolu Gazası.....	53
c. Melik Kavurd ve İsyanları.....	55
d. Emirlerin Anadolu Gazaları.....	58
e. İkinci Kafkasya Seferi.....	60
f. Bizans'ın Türk Akınlara Mukabelesi.....	61
g. Kavurd'un İkinci İsyanı.....	62
h. Emirlerin Anadolu Gazalarına Devamı.....	64
i. Malazgirt Savaşı.....	66
j. Sultan Alp Arslan'ın Türkistan Seferi ve Ölümü.....	72
2. Sultan Melikşah Dönemi.....	74
a. Selçuklu Devleti'ne Saldırıları ve Kavurd'un İsyanı.....	74
b. Suriye'nin Fethi.....	77
c. Sultan Melikşah Devrinde Anadolu.....	80
d. el-Cezire ve Suriye Olayları, Melikşah'ın Bağdat'ı Ziyareti.....	83
e. Kafkasya Harekâtı.....	84
f. Diyar Bekr'in Fethi ve Mervâni Devleti'nin Ortadan Kaldırılışı.....	85
g. Tekiş'in İsyanları.....	87
h. Karahanlılar ile İlişkiler.....	88
i. Hicaz ve Yemen'in Zaptı.....	88
k. Bâtıniler ve Karmatîler ile Mücadele.....	89
l. Melikşah ile Nizâmülmülk Arasındaki Gerginlik ve Vezirin Ölümü.....	89
m. Sultan Melikşah'ın Ölümü.....	90
C. Fetret Devri	93
1. Sultan Berkıyaruk Dönemi.....	93
a. Sultan Berkıyaruk - Arslan Argun Savaşı ve Diğer Olaylar.....	95
b. Berkıyaruk - Muhammed Tapar Mücadelesi.....	98
2. Sultan Muhammed Tapar Dönemi.....	103
a. Anadolu'nun Durumu ve Haçlılar ile Mücadele.....	103
b. Gürcülerle Mücadele.....	107
c. Hille Emîri Sadaka'nın Öldürülmesi.....	107
d. Atabeg Çavlı'nın Fars ve Kirman'daki Faaliyetleri.....	108
e. Bâtıniler ile Mücadele ve Muhammed Tapar'ın Ölümü.....	109

D. İkinci Yükseliş Devri	111
1. Sultan Sencer Dönemi.....	111
a. Meliklik Devri.....	111
b. Sencer'in Sultan Olması.....	112
c. Halife Müsterşid - Mahmud İttifakı ve Sultan Sencer.....	113
d. Batı'da Yeni Olaylar.....	114
e. Sultan Sencer'in Gazne Üzerine Seferi.....	117
f. Sultan Sencer ve Karahanlılar.....	117
g. Katvan Savaşı Öncesi Sultan Sencer ve Harezmsaş Atsız Münasebeti.....	118
h. Katvan Savaşı.....	119
i. Katvan Savaşı Sonrası Harezm Seferleri.....	120
k. Büyük Selçuklu İmparatorluğu - Gûrlular Münasebeti.....	122
l. Oğuz İstilas ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Yıkılışı.....	123
Selçuklu Devleti'nin Başlıca Çöküş Sebepleri.....	127
Büyük Selçuklu Devleti'nin Tarihte Oynadığı Rol Bakımından Değerlendirilmesi.....	129
Selçuklularda Devlet Teşkilâtı.....	131
1. Hâkimiyet Sembolleri.....	132
2. Saray Teşkilâtı.....	134
3. Merkez Teşkilâtı.....	135
4. Taşra Teşkilâtı.....	136
5. Ordu Teşkilâtı.....	136
6. Adliye Teşkilâtı.....	138
Kronoloji Cetveli	139
Bibliyografya	149
Haritalar	157

KISALTMALAR

- b. : bin, ibn
çvr. : çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h. : Hicri
haz. : hazırlayan
İA : İslam Ansiklopedisi
mad. : madde
nşr. : neşreden
s. : sahife
SAD : Selçuklu Araştırmaları Dergisi
TAD : Tarih Araştırmaları Dergisi
TD : Tarih Dergisi
TED : Tarih Enstitüsü Dergisi
TM : Türkiyat Mecmuası
trc. : tercüme
Trk. : Türkçe
v.d. : ve devamı
yay. : yayınlayan
yy. : yüzyıl

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu toprakların hikâyesi, Selçukluların burayı yurt edinmek istemeleriyle başlamıştır. Osmanlılardan önce bu vatan topraklarında aşağı yukarı iki yüz elli yıl hüküm sürmüş ve halkın yararına Anadolu'da sosyal içerikli birçok eser bırakmış bir devletin tarihi unutulacak gibi değildir. Türk devletlerinin bir devamlılık arz ettiğini düşünürsek Osmanlılar bu topraklar üzerindeki hâkimiyeti Selçuklulardan devralmışlardı. Bu bakımdan 11. yüzyılın ortalarına doğru, Büyük Selçuklular devrinde Anadolu'ya başlayan Türk akınlarının gelişmesini ve burada hâkimiyet kurmalarını incelemek ve öğrenmek Türkiye tarihi açısından çok önemlidir.

YÖK'ün kurulması ve üniversitelerin tarih bölümlerindeki programlara el atmasıyla görünürde Selçuklu Tarihi dersleri, kredi/saat bakımından en parlak devrini yaşayacaktı. 1982-3 öğretim yılından itibaren kısmen uygulanan bu programa göre 3. sınıftan itibaren Büyük Selçuklu Tarihi I, haftada 4 kredi; Büyük Selçuklular Tarihi II, haftada 2 kredi; yine 3. sınıfta Suriye Selçukluları haftada 2 kredi; 4. sınıfta Türkiye Selçukluları 2 kredi olarak okutulacaktı. Ancak Türk üniversitelerinde Selçuklular Tarihi eğitiminin bu şekliyle devam edip etmediği hususunda şüphelerim bulunmaktadır. Edebiyat Fakülteleri Tarih Bölümü programlarında Büyük Selçuklu Tarihi dersleri bugün yeterli ölçüde yer almakta mıdır? Nitekim Büyük Selçuklu Devleti Tarihi tek yarıyıldan haftada iki ila dört saat olarak okutulmaktadır. Buna mukabil Osmanlı Tarihi dersleriyle mukayese ettiğimizde bunun hiç de yeterli olmadığı açıkça görülecektir. Görüldüğü gibi Selçuklu Tarihi Osmanlı

Tarihinin gölgesinde kalmıştır. Bu durum sadece ders programlarında değil kanaatimce araştırmalarda, hatta kongre ve sempozyumlarda da aynı şekildedir.

Öte yandan yaklaşık 30 yıldır okuttuğum “Selçuklular Tarihi” notlarımın tarih bölümü öğrencileri için faydalı olacağı kanaatindeyim. Çünkü öğrenciler genellikle not tutmaktan ve dersler ile ilgili yardımcı kitap bulamamaktan şikâyet etmektedirler. Biz de öğrencilerimizin isteğini bu kitapta yerine getirmeye çalıştık. İlk iki baskıda Büyük Selçuklu Devleti'nin siyasi tarihi işlenmiştir. Üçüncü baskıda ayrıca **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** için yazdığım “Selçuklularda Devlet Teşkilâtı” başlıklı makale de eklenmiştir. Tabii bu ansiklopedi maddesi yeterli olmayıp adı geçen devletin teşkilâtı, kültür ve medeniyeti, ekonomisi gibi konular için ayrıca kitaplar yazılmalıdır.

Bu kitabın sonundaki “Seçilmiş Bibliyografya” başlığı altında verdiğim eserlerin büyük çoğunluğu ders notlarını hazırlarken kullanılmıştır. Bu bibliyografyada Türkçe yazılmış eserleri tercih ettim, daha sonra bazı kitap ve makaleleri ekledim. Burada birkaç tane de Türkçeye çevrilmiş kaynak eserleri verdim. Bunun nedeni de bazı tarih yazarları ile birçok öğrencinin “kaynaklar” ile “araştırma eserleri”ni birbirine karıştırmasıdır. Kaynak kitaplar olayların geçtiği dönemde veya o zamana yakın tarihlerde yazılmış eserlerdir. Araştırma kitaplar ise modern çağlarda yazılmış eserlerdir. Ders notlarını yayınlamanın bir ikinci nedeni de Selçuklu Tarihini doğru dürüst bilmeyen, daha doğrusu amatör tarihçilerin bu konuda ters kitabı veya yardımcı kitap yazmalarıdır.

Netice olarak yukarda da belirttiğim üzere, bu vatan topraklarında yaklaşık 250 yıl hüküm sürmüş bir devletin tarihi gerek siyasi, gerekse kültür ve teşkilât açısından öğrencilerin belleğinde yeterli derecede iz bırakacak şekilde ve yoğunlukta okutulmalıdır.

Erdoğan Merçil